

שמות י"ב

חלקים בפרק י"ב, בייחוד אלה המכילים את חוקת הפסח וחג המצות, עשויים להיות קשים להוראה. על כן, לימוד רצף הפסוקים של הפרק איננו המהלך בו בחרנו. מתוך גישתנו כי בכיתה ז' לימוד מחקר המקרא וביקורת המקרא איננו תחום העיסוק המרכזי, גם שאלת מקור חג הפסח וגלגוליו, איננה מוקד עיסוקה של יחידה זו.¹ ביקשנו למצוא דרך ללמד את הפרק באופן שיהיה רלוונטי ללומדים צעירים. בפרק מורכב זה, מתן משקל לקריטריון הרלוונטיות, יצר הצעת הוראה שאיננה מתייחסת באופן מפורט ויסודי אל הפרק על כל חלקיו ומרכיביו.

עיקר העניינים שהעלינו בהצעת הסיפור של הפרק, נוגע לשאלות על לידת עם, עיצוב המטען התרבותי שלו ושאלות הקשורות ביציאה מעבדות לחירות. נושאים אלה מובילים לדיון המרכזי של הפרקים הבאים: מבחן היחסים בין בני ישראל – עם עבדים שזה עתה יצא ממצרים, לבין משה לבין אלוהים.

לידת עם

פרק י"ב הוא תחילת תהליך פרידתם של בני ישראל ממצרים, מקום לידתו, ופנייה אל דרך חדשה. בני ישראל הופכים מעבדים לבני חורין.² למעשה ניתן לראות בתהליך זה מעין לידה מחדש. נביא המשתמש במטפורה של לידה ביחס לעם הוא יחזקאל בספרו בפרק ט"ז 4 – 11. פס' 6 – 7 בנבואה זו מצויים בהגדה של פסח, וברור על כן כי עורכי ההגדה פירשו את דברי יחזקאל על יציאת מצרים וראו את המעבר מעם עבדים לעם של בני חורין כתהליך של לידה.

ד וּמִוֹלְדוֹתַיָּךְ בְּיוֹם הַוֹלְדֹת אוֹתָךְ לֹא-כָרַת שְׁרָךְ וּבְמִים לֹא-רַחֲצָתָ לְמַשְׁעֵי וְהַמְלַח לֹא הִמְלַחְתָּ וְהַחֲתַל לֹא חֲתַלְתָּ. ה לֹא-חִסָּה עָלֶיךָ עַיִן לַעֲשׂוֹת לְךָ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחַמְלָה עָלֶיךָ וַתִּשְׁלַח אֶל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגַעַל נִפְשָׁךְ בְּיוֹם הַלְדֹת אוֹתָךְ. ו וְאַעֲבֹר עָלֶיךָ וְאַרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ וְאִמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי וְאִמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי. ז רַבְּבָה כְּצַמַח הַשָּׂדֶה נִתְתִּיךָ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתְּבֹאֵי בְעַדֵי עַדֵּים שְׂדִים נִכְנֹו וּשְׁעָרְךָ צִמַח וְאַתָּה עֵרַם וְעָרְוָה. ח וְאַעֲבֹר עָלֶיךָ וְאַרְאֶךָ וְהִנֵּה עֵת דְדִים וְאַפְרָשׁ כְּנָפֵי עָלֶיךָ וְאַכְסָה עָרוֹתְךָ וְאַשְׁבַּע לְךָ וְאַבּוֹא בְּבְרִית אוֹתָךְ נֶאֱמַר אֲדַנִּי ה' וַתְּהִי-לִי. ט וְאַרְחֲצֶךָ בְּמִים וְאַשְׁטֹף דַּמֶּיךָ מֵעָלֶיךָ וְאַסְכֶּךָ בְּשֶׁמֶן. י וְאַלְבִּישְׁךָ רִקְמָה וְאַנְעִלְךָ תַּחַשׁ וְאַחְבֹּשְׁךָ בְּשֵׁשׁ וְאַכְסֶךָ מְשִׁי. יא וְאַעֲדֶךָ עַדֵי וְאַתְנֶה צְמִידִים עַל-יְדֶיךָ וְרִבִּיד עַל-גְּרוֹנְךָ. יב וְאַתָּן נָזַם עַל-אַפְךָ וְעִגְלִים עַל-אַזְנֶיךָ וְעֵטְרֹת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשְׁךָ

וכך כותבת אילנה פרדס על פסוקים אלה:

הורי האומה נטשו אותה באכזריות עם לידתה, כשהיא מתבוססת בדמה בחוסר ישע, ללא הטיפול הבסיסי ביותר ברחמי הנוול. הפן המזוויע של ההזנחה ההורית מתואר בפירוט מוחשי ועז. היילודה לא נרחצה במים, חבל הטבור שלה לא נחתך, גופה לא הומלח (מנהג שנחשב

¹ מורים המעוניינים להרחיב יכולו לקרוא על כך למשל אצל ליונשטם שמואל, מסורת יציאת מצרים בהשתלשלותה, ירושלים תשל"ב, עמ' 84 ואילך וכן ליכט יעקב, מועדי ישראל, ירושלים תשמ"ח, עמ' 140 – 142.
² ראו פלר פנינה, דרשה לכל פרשה, ירושלים תשס"ז, עמ' 79.

ככל הנראה חיוני לעור היילוד) והיא לא חותלה בחיתולים. אבל אז עבר אלוהים במקום ואימץ את האומה הנטושה, כשהוא משביע את ירושלים לחיות בדמיה, ולהתייחס לסימני הדם שעל גופה כאל מקור חיים. יתר על כן, הוא גידל את האומה ואיפשר את התרבותה וגדילתה. הוא סיפק לה את הטיפול והחמלה שחסרו לה כל כך, שטף את הדם מעל עורה וסיפק לה עדיים. להיות אומה אסופית זו חוויה טראומטית, אך בסופו של דבר מתברר שיש יתרונות למצב: הנטישה מובילה (כמו במיתוס הולדת הגביר) לגילוי של – או גילוי בידי – הורים נכבדים יותר ומבטיחה את המעבר מדלות לעושר, מעירום לבגדי מלכות. סיפור יציאת מצרים הוא אמנם סיפור הצלתו של עם ישראל ואימוצו ביד אב נכבד יותר: ולא סתם אב מלכותי, אלא אב אלוהי.³

האם ניתן למצוא רמזים בסיפור שיחזקו את מטפורת הלידה?

כבר בפרק ד' התבקש משה לומר לפרעה: **כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל. כַּגְּ אֵמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת-בְּנֵי יַעֲבֹדַי וְתִמְאַן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת-בְּנֶיךָ בְּכַרְךָ.** בפרקנו ניתן לראות בדם שעל שני משקופי הפתח חיזוק למטפורת הלידה: **וְלָקַחוּ מִן-הַדָּם וְנָתְנוּ עַל-שְׂתֵי הַמְּזוּזֹת וְעַל-הַמְּשָׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר-יֹאכְלוּ אֹתוֹ בַּהֶם ... וְלָקַחְתֶּם אֲגָדַת אֲזוּב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר-בַּסֹּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל-הַמְּשָׁקוֹף וְאֶל-שְׂתֵי הַמְּזוּזֹת מִן-הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֹּף (פס' 12 ו 22).** ובלשונה של אילנה פרדס:

בני ישראל מגיחים באופן קולקטיבי מהרחם המצרי. הלידה הלאומית בדומה ללידה הממשית (על אחת כמה וכמה בימי קדם) מתרחשת על הגבול הדק שבין חיים ומוות. היא כרוכה בהפיכתו של הדם המסמן של מוות למסמן של חיים. ... הפתיחה הראשונה של הרחם... היא צעד חד פעמי ומסוכן, המצריך השגחה אלוהית. מי שאינם ראויים להגנה האלוהית, דהיינו המצרים, מוצאים בה את מותם, אבל ישראל, בכורו של האל, מתקדש בפריצת הרחם.⁴

לאור הבנה זו של סיפור יציאת מצרים נעיין בפרק י"ב:

בפרק זה חלה תפנית במהלך הסיפור. מפרק ז' היה הקורא עסוק במאבק שבין משה ואהרון לבין פרעה; בהיסוס של משה ובהשתחררות מהדומיננטיות של אהרון, באותות, בתפקודו של פרעה, בהונאת המצרים ועוד כיוצא בזה. בפרק י"ב נעצר רצף זה ונפתח באופן חגיגי מהלך שסגנונו אחר, שדמויותיו המרכזיות משתנות ושתכנוי חורגים מקו העלילה שהורגלנו בו בפרקים ז' – י"א. בשיא המתח, לקראת המכה העשירית הקשה והאיומה מכולן ולפני היציאה הניסית ממצרים, משתהה הסיפור על ההכנות המפורטות שעל בני ישראל להיערך לקראתה, הכנות המתחילות ארבעה ימים לפני ליל יציאתם ממצרים.

עיקר השינוי הוא בהעברת מוקד הסיפור אל בני ישראל. העם שהיה עד כה סביל, אובייקט שהדברים נעשים למענו, נדרש עתה לפעול כסובייקט אקטיבי. זהו הפרק שבו נדרשים בני ישראל לנהוג אחרת מהתנהלות של עם עבדים ולתפקד כעם שיש לו ייעוד, חירות פנימית ואמונה באלוהיו ובמנהיגו.

³ פרדס אילנה, **הביוגרפיה של עם ישראל**, ירושלים תשס"א, עמ' 27 – 28.
⁴ ראו פרדס אילנה, **הביוגרפיה של עם ישראל**, עמ' 29.

כיצד ניתן ללמוד על השינוי כבר מפס' 2-3?

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לְכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה. ג דָּבְרוּ אֶל-כָּל-עַדְתַּיִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לְחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבֵית-אָבֶת שָׂה לְבֵיתוֹ. ארבעה דברים מלמדים על שינוי:

- א. הפתיחה החגיגית הבאה לידי ביטוי בסגנון המרומם. שהלוא ניתן היה לומר בקצרה הַחֲדָשׁ הַזֶּה הוּא רֵאשׁוֹן לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה. זו פתיחה המרמזת לאירוע חגיגי ולשינוי משגרת חיי העבדות, שבו לְכֶם החוזר פעמיים רומז לשינוי - עם ישראל כציבור הוא המוקד.
- ב. ציון לוח שנה שבו חודש יציאת מצרים הוא ראש השנה.⁵
- ג. לראשונה מאז החלו המכות מצטווים משה ואהרון לפנות אל עם ישראל ולא אל פרעה.
- ד. עדת ישראל מצטווה להיות פעילה, ועל בני ישראל מוטלות משימות להכנה לקראת ליל יציאת מצרים, ולהתנהלותו בליל היציאה ובעקבותיו.

כיצד מלמדות הדרישות מבני ישראל שבפס' 2 – 14: על השינוי שעומד לחול במעמדם?

בהתייחסותה לבני ישראל על ים סוף כותבת פנינה פלר:

בני ישראל עזבו את אמם מצרים ואת אביהם פרעה וכעת האב העריץ רודף אחריהם. מתברר שקשה לבגוד באב ואם, גם אם הם אכזריים ומשעבדים. עם ישראל נולד על אדמת מצרים, היא מולדתו ואת מורשתה ירשו. בעבור עם הצועד את צעדי חירותו הראשונים, בגידה במצרים ובפרעה היא מבחן קשה.⁶

גם בפרקנו נדרשים בני ישראל להפריד עצמם מהמצרים ולפנות מהאב העריץ פרעה אל האב החדש והלא מוכר – ה':

הכנת השה ארבעה ימים מראש לפני היציאה – דורשת אמונה כי אכן עומדת להתרחש יציאת מצרים. סימון הבתים ועצם ההכנות הטקסיות מסמנים היפרדות מהמצרים. יצירת הסימנים המבדילים דורשת בשלות ואומץ.

ההכרזה על מכת בכורות וסימון הדם דורשים ביטחון במשה ובאלוהים שכל רע לא יאונה לבני ישראל. אם כן, חלק מהמעבר ממעמד העבדות בארצו של פרעה למעמד של עם נגאל ועצמאי שה' הוא אלוהיו באים לידי ביטוי בתביעה מבני ישראל לשינוי ולנטילת תפקיד פעיל ובהתייחסות אליהם כאל עם בעל ייעוד.

יציאה לחופשי - עבדי הם ולא עבדים לעבדים (בבא מציעא י' ע"א)

בעולם הישיבות ולימוד התורה ידוע הביטוי "הרש"י הראשון לתורה", כלומר פירושו של רש"י בפתחת ספר בראשית. ואלה דבריו:

⁵ לדעת סרנה מדובר כאן במתן לוח עברי חדש (עמ' 81 - 85), ולדעת קאסוטו יש כאן רק קביעת עובדה קיימת – עכשו אתם מתחילים למנות שנה חדשה, והנה השנה החדשה תביא לכם שינוי גורל (קאסוטו, משה דוד, פירוש על ספר שמות, ירושלים תשל"ה, עמ' 93).

⁶ פלר, דרשה לכל פרשה, עמ' 80.

אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית? משום (תהילים קי"א) "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם - כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו; ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

רש"י, בעקבות הדרשן ר' יצחק, מניח בשאלתו כי, לכאורה, ראוי היה להתחיל את התורה בשמות י"ב, מפני שבפרק זה מצויה המצווה הראשונה שניתנה בתורה לכלל ישראל. בבסיס שאלתו של ר' יצחק עומדת ההנחה, כי עיקרה של התורה הוא כשמה – ההוראות, כלומר הכוונת האדם, הקהילה והעם באמצעות מצוות וחוקים. על כן נראה שהחלק הסיפורי הפותח את התורה מבראשית א ועד שמות י"ב, מיותר לכאורה. התורה צריכה הייתה לפתוח במצוות המוטלות על עם ישראל. ברור כי רש"י ודרשנים שקדמו לו, מבליטים ונותנים משקל רב למצוות שניתנו לבני ישראל המפורטות בשמות י"ב. בצד הדגשה זו, נזכור כי חוקת הפסח וחג המצות משולבת במסגרת סיפור יציאת מצרים: בשמות י"ב שני קטעי חוק מובהקים בפס' 1 - 14 ו 43 - 50. חלק מחוקים אלה מכוונים עפ"י חז"ל לחגיגת הפסח וחג המצות בעתיד. ואילו פס' 21 - 42 הם סיפור היציאה ממצרים, שגם בו התייחסות לחגיגת המועד בעתיד (פס' 25 - 27).

יוצאים לחופשי ומקבלים הוראות? איזו מן יציאה לחופשי היא זו?

למעשה התורה כולה מייצגת שאלה זו. חלק ניכר מתוכנם של ארבעה מחומשי התורה הוא חוקים שניתנו לישראל במדבר ובערבות מואב. למעשה פחות משלושה חודשים לאחר היציאה ממצרים יתחייב עם ישראל לברית עם אלוהיו ויקבל חוקים בהר סיני. איזו מן חירות היא זו? האם יש סתירה בין קבלת חוקים לבין גאולת העם והוצאתו לחופשי? נראה כי שאלה זו היא במובן מסוים המשכו של הדיון על הבחירה החופשית, אוטונומיה והטרונומיה, דיון שראינו בו את אחד מוקדי העיסוק בפרק י"א. בשל הרלוונטיות של שאלה זו בכל גיל, וודאי בשלבי ההתבגרות, מן הראוי להציבה בכיתה, לאפשר לתשובות שונות להישמע ולתת להן מקום. וכך נכתב על החירות בהגות בת ימינו:

החירות אינה מתמצה בשאיפה לשחרור משעבוד. שחרור יוצר חופש לנוכח האחר - פרעה - אך אין הוא מעניק למשחרר חופש לנוכח עצמו. גם אדם משוחרר מבחינה פוליטית וחברתית אינו בהכרח בן חורין בהווייתו הפנימית, אם הוא שואב את ערכו העצמי מהפירורים הנופלים משולחנו של הזולת, כביטוי של קירקגור. מרידתו של עבד, המסתכמת באמירת "לא!" לאדון, אינה מבטיחה את חירותו, שכן גם היא, ממש כמו אמירת "כן!", אינה אלא ביטוי לתלות באדון. (אבי שגיא וידידה שטרן, "מסע החירות ומשא האחריות", "הארץ" ניסן תשס"ח. צוטט מאתר מדרשת בדף לימוד על עבדים ובני חורין - <http://midreshet.org.il>).

אם החירות איננה רק שחרור מ... מה עוד יש בה? מהי החירות ל..?

תפיסה של חירות לפיה עמידת האדם מול בוראו היא המערכת הנותנת לחירות האנושית מקום ותפקיד – חירות לשם עמידה מול הר סיני, באה לידי ביטוי במילות שירו הקצר של רבי יהודה הלוי:

עבדי זמן עבדי עבדים הם – / עבד ה' הוא לבד חפשי.

על כן בבקש כל-אנוש חלקו / 'חלקי ה'! אַמְרָה נְפִשִׁי.

וכך כותב על תפיסה זו דניאל שליט פילוסוף ומוזיקאי:

... הפירוש היהודי לחירות הוא חירות מתוך שירות, חירות דווקא מתוך קבלת עול ויעוד – מאת יוצר האדם.

לכאורה, נראה כי השירות, קבלת העול והיעוד, הוא היפך-החירות, כלומר ויתור על החירות. אבל כשמבינים את עניין השירות לעומקו, מתברר כי בשירות יוצר האדם אין החירות נעלמת או נחלשת, אלא דווקא מתבססת ומתחזקת... החירות לפי הפירוש היווני-מערבי, היא אמנם חירות מכל ההגבלות, אבל עדיין לא חירות לשם משהו, ובלשונו של אריך פרום: freedom from ולא freedom to. אלא שחירות כזאת היא מצב ריק. חירות במובנה המלא היא לעולם שחרור משהו לשם משהו. (דניאל שליט, מה החלום הזה, אתר מראה

(<http://www.maraah-magazine.co.il>)

האם רק עבור אדם דתי המקיים תרי"ג מצוות מתקיימים המושגים 'חירות נטולת משמעות' ו'חירות מתוך משמעות'?

גם אם איננו בוחרים למלא את חיינו בקיומן של תרי"ג מצוות התורה ואיננו רואים עצמנו בשירות האל, תחושת חירות שאין עימה משמעות היא רגש קיומי שכל אדם עשוי לחוות. ברי סחרוף מתייחס לכך הן בשירו "עבדים" והן בראיון שנערך עימו בצאת אלכדמו "נגיעות":

עבדים

ברי סחרוף

מילים ולחן: ברי סחרוף

על נהר אספירין ישבנו	חלונות ראווה יפים פה
במקומות המוכרים	זה הכל למכירה
לא שומעים לא רואים	גם אנחנו תלויים
כאילו אנחנו אוויר	עם פתקי החלפה
עוד מעט יגמר הסרט	אז מה נעשה עם הכעס הזה
בקרוב המציאות	מה יהיה עם הקנאה
התמונה מטושטשת	כולם רוצים להיות חופשיים
והצליל לא ברור	אבל ממה אלוהים ממה

כולנו עבדים אפילו...

כי כולנו עבדים אפילו

שיש לנו כזה כאילו

פותרים פה גדול

ומחכים לעונג הבא

כולנו מכורים של מישהו
שמבקש עכשיו תרגישו
פותרים פה גדול
ומחכים למנה הבאה

וכך אומר סחרוף בראיון עם צאת אלבומו "נגיעות":

**ואחרי שהסקת את המסקנות לגבי עצמך, הגיע האלבום "נגיעות" ובו השיר
"עבדים", שמלותיו הן תוכחת החברה על תחלואיה והגדולה שבהן, העבדות
הנפשית, הפנימית.**

"בדיוק, העבדות שעליה אני מדבר איננה עבדות פיזית, אלא עבדות נפשית, והכי
גרוע, עבדות מתוך רצון חופשי ושיתוף פעולה מלא. בשורה התחתונה האדם
לעולם יעדיף לברוח אל מציאות כזו שבה אין לו באמת חופש, ולכן אין לו באמת
מה לסכן. מדוע? כי החופש, שמתאפיין בבחירה אישית, גורם לו לחרדה.
כשעזבתי לראשונה את פורטיס ואת החמימות של להיות מאחורי זה שחוסם את
הרוח, מצאתי את עצמי עומד לבדי בפרונט, וזה עורר בי פחד עצום. מתוך אותו
הפחד חזרתי אל רמי שעזר לי להפיק את האלבום. לכן גם בחרתי שירים של
משוררים ולא כתבתי שירים משלי, וזו הסיבה מדוע אני מעדיף לדלג על האלבום
"הכל או כלום", ששמו באופן פרדוקסלי אינו יכול להעיד על תוכנו. אני לא בחרתי
באחת הקצוות אלא בדרך האמצע כי פחדתי מהחופש היצירתי שחוויתי בפעם
הראשונה. ... בעיני הדרישה הצעקנית הזו לחופש מקוממת פשוט כי היא
מזויפת, הרי אף אחד אינו מונע ממרבית האנשים את החופש שלהם מלבד הם
עצמם. האדם המציא אלפי סוגי הונאות, כשהמוצלח ביניהם לטעמי היא המילה
השימושית ביותר בשפה העברית כיום- המילה "כאילו", את יודעת, "כאילו כזה"
על הטיותיו, כדי שלא יהיה לבד מחשש שלא ידע מה לעשות עם עצמו. תראי
לדוגמה את כל היסטריית הפלפונים. מעניין מה עוד ימציא האדם בכדי לשלול
את החופש שלו?"

<http://www.indie.co.il/ShowItem.aspx?articleid=323&Type=Article>

כל אחד והמצרים שלו?

הפסיכולוג חיים עמית מתייחס לקריאתו את סיפור יציאת מצרים כמשל על חירותו הפנימית של האדם:

כשם שקל היה להוציא את בני ישראל ממצרים מאשר להוציא את מצרים מלכותיהם של בני
ישראל, כך גם לאנשים בימינו קל לחיות בחירות חיצונית, טכנית, אך קשה להם לעבור
ממנה לחירות פנימית, משמעותית. "סיר הבשר" ו"עגל הזהב" המוזכרים בסיפור יציאת
מצרים, מסמלים נכונות לוותר מרצון על החירות, ויתור שאינו נובע מכפייה חיצונית, אלא
מהשתעבדות פנימית - רוחנית ונפשית - להומרנות, לתאוות בצע ולחיים קלים. אריך פרום,
בהיברו המפורסם "מנוס מחופש" (פרום אריך, מנוס מחופש, הוצאת דביר, 1958), מתאר
מדוע ואיך ברחו בני האדם מהחופש אל תוך המשטרים שמגבילים את החופש שלהם ואפילו
מדכאים אותם. הוא טען שאנשים מוותרים מרצונם על חירותם, משום שאיננה קלה. שהרי

החירות איננה אי-עשייה ואיננה שחרור מכל מחויבות ומכל עול. אדרבא: החירות היא בחירה חופשית והיא עשויה לגרור מחויבות, אחריות, מאמץ, עבודה והקרבה (כגון במקרה של מאבק נגד שלטון זרים, וכגון המאמץ לשמירה על העצמאות, לאחר שהושגה). כך במישור הלאומי והחברתי, וכך גם ברמת חיי הפרט. הכרח זה להחליט ולבחור, וכל מה שבא בעקבותיו - מטילים אימה. לכן, יש המעדיפים להתמסר, מרצונם החופשי, למסגרות כובלות ולמנהיג חזק, המשחררים אותם מן החרדות ומן הקשיים הכרוכים בבחירה החופשית. בני אדם נוטים לחפש את המובן של חייהם מתוך פנייה אל סמכות חיצונית. הם מצפים להיות מובלים ומונהגים; קל להם לוותר על הקול הפנימי ולקבל, מן המוכן, תשובות מהחוץ. צורות שיעבוד מן הסוג הזה מתקיימות, ואפילו משגשות, בחברה הפתוחה, החופשית והדמוקרטית של היום, לא פחות (ואולי אפילו יותר) מאשר במשטרים טוטליטריים.

לכן, ראוי שישאל כל אחד מאיתנו: מהי 'מצרים' שלי? מהם ההרגלים הכובלים, המשעבדים, שהם עמוק בנפשנו? מהו 'סיר הבשר', אליו אנחנו כמהים לחזור, על אף השעבוד שהוא משעבד את חיינו? מהו "עגל הזהב", אליו אנחנו מעדיפים לסגוד, במקום להסתמך על עצמנו? מחירות חיצונית לחירות פנימית - חיים עמית, המשל והנמשל בעקבות יציאת מצרים.

<http://www.hamit.co.il/community.asp?id=27&cat=article&articleid=730>

כיצד מעצב סיפור יציאת מצרים חירות עם משמעות?

כבר בשמות י"ב – "רגע" התרחשותו – מעוצב סיפור יציאת מצרים כסיפור מכונן שנועד להיות אבן יסוד במטען התרבותי, הערכי והתיאולוגי של בני ישראל:

הכנת השה כבר בעשירי לחודש, והזבח המתקיים בליל הארבע עשרה לחודש בכל בית בישראל, מעניקים ליציאת מצרים מימד טכסי משמעותו היא מעבר להכנות הטכניות לעזיבת מצרים.

גם ההכרזות החוזרות כי יום זה יהיה חג לדורות וכי הוא תחילת כינונה של ההיסטוריה הלאומית של העם שזה עתה מתגבש, מקנות ליום היציאה ולסיפור עליו משמעות שמעבר לעצם השחרור מפרעה. כך, האמירות לגבי ציון יום יציאת מצרים כחג לדורות (פס' 14), כך לגבי חג המצות (17), וכך הראייה העתידית של צאצאי יוצאי מצרים בארץ ישראל השואלים על זבח הפסח (25 – 27).

ניתן לומר כי שילוב חוקת הפסח בסיפור היא אחת הדרכים לקריאת אירוע יציאת מצרים כבעל משמעות מעבר לשחרור מפרעה ומנוגשיו. כבר בסיפור ברור לקורא, כשם שברור לדמויות הפועלות קרי בני ישראל, כי היציאה מעבדות היא אל חירות שיש בה קבלת מחויבות. המחויבות היא להיסטוריה משותפת שתעוצב באופן המפורט בפרק; מחויבות למצוות מסוימות שהן חלק מהדרך לשמר את זיכרון האירוע ההיסטורי ומשמעותו בעתיד; המשמעות המרכזית המלווה את יציאת מצרים היא המחויבות לברית בין בני ישראל לבין ה' שגאלם.

שנתיים אחרי השואה הופיע דוד בן גוריון - מנהיג העם היהודי - בפני משלחת או"ם, ותובע את א"י לא כפיצוי על זוועות השואה, לא בשם הסבל של העם היהודי, אלא בראש ובראשונה בשם הזיקה ההיסטורית של עם ישראל. בנאומו הוא מתייחס לכוחו המאחד המשמר והמעצב של סיפור יציאת מצרים, ולאופן שבו הוא משקף את יחסם של יהודים לארץ ישראל:

לפני שלוש מאות שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה 'מייפלואאר'. היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה. אבל תאב אני לדעת, אם יש אנגלי אחד היודע בדיוק אימתי הפליגה אונייה זאת; וכמה אמריקאים יודעים זאת; היודעים הם כמה אנשים היו באותה אונייה, ומה היה טיבו של הלחם שאכלו בצאתם? והנה לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, לפני הפלגת ה'מייפלואאר', יצאו היהודים ממצרים, וכל יהודי בעולם, ואף באמריקה וברוסיה הסובייטית, יודע בדיוק באיזה יום יצאו: בחמישה עשר בניסן; וכולם יודעים בדיוק, איזה לחם אכלו היהודים: מצות. ועד היום הזה אוכלים יהודים בכל העולם כולו מצה זו בחמישה עשר בניסן, באמריקה, ברוסיה, ובארצות אחרות. ומספרים ביציאת מצרים ובצרות שבאו על היהודים מיום שיצאו לגולה. והם מסיימים בשני מאמרים: "השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין; השתא הכא, לשנה הבאה בירושלים, בציון, בארץ ישראל". כך טיבם של יהודים. (דוד בן גוריון - מתוך נאומו לפני ועדת החקירה של האו"ם 1947).

מעבדים לפרעה לחוסים תחת ההגנה האלוהית

ציטטנו לעיל את אילנה פרדס הכותבת כי:

סיפור יציאת מצרים הוא אמנם סיפור הצלתו של עם ישראל ואימוצו ביד אב נכבד יותר: ולא סתם אב מלכותי, אלא אב אלוהי.⁷

מעבר זה מאדנותו של פרעה לגאולה ע"י ה', באה לידי ביטוי בדרישות לפעולה מבני ישראל, בפתיחת תהליך הפיכתם לסובייקט, ובתחילת עיצוב תרבותם ודתם כעם. אולם ברור שרק בתום תהליך ממושך יוכל העם להשתחרר ממורשתו כעבדים במצרים. יחסיו עם ה"אב" החדש יהיו מורכבים ויהיו בהם מבחנים ולא מעט כשלונות.

שני פסוקים תמימים למראה רומזים למעבר של בני ישראל לספירה אחרת: **לָזָה יֵצְאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֵסֶס סֹפֶתָה כְּשֵׁש-מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף. לֹא יָגַם-עֶרְב רַב עִלָּה אֲתָם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֵה כְּבֵד מְאֹד.**

אם נבין את הביטוי **שש-מאות אלף רגלי הגברים** כמספר 600,000 המתייחס רק לגברים, משמעות הדבר כי עם הנשים הזקנים והטף, העם היוצא ממצרים הוא לכל הפחות שני מליון.⁸ זהו מספר עצום של עם ההולך במדבר, עימו מקנה כבד – מה שעושה את הליכתו לאיטית, והוא מורכב ומרובד (יערב רב). ללא ספק נכנסים עתה הקוראים והדמויות לעולם ניסי של השגחה אלוהית. מוקד הסיפור בפרקים הבאים יהיה מערך היחסים בין העם לאלוהיו לנוכח הקשיים, הן המיידיים – רדיפת המצרים אחרי בני ישראל, הן אלה שיתעוררו כעבור שלושה ימים – מים ומזון, ובעיקר בהמשך – לאורך תקופת ההליכה במדבר.

⁷ פרדס אילנה, הביוגרפיה של עם ישראל, ירושלים תשס"א, עמ' 27 – 28.

⁸ לגבי אפשרויות אחרות להבנת הביטוי ראו לוינשטם, מסורת יציאת מצרים בהשתלשלותה, עמ' 96 – 100 ובייחוד הערה 5.